

EBÂN b. ABDÜLHAMÎD

ma çekmesini isteyince bu rekabet daha da şiddetlenmiş; Ebân, Yahyâ'yı bu işi kendisinin yapması hususunda ikna etmiş, evine kapanıp üç dört ay zarfında *Kelîle ve Dimne*'yi 5000 (veya 14.000) beyit halinde nazma çekerek Yahyâ ile oğlu Fazl'dan büyük câizeler almıştır.

Hârûnürreşîd'in 187 (803) yılında Bermekî ailesini devlet yönetiminden uzaklaştırmasına kadar Ebân onların himayesinde kaldı. Bu tarihten sonra onun, Me'mûn zamanına (813-833) rastlayan vefatına kadar Bermekîler'i veya başkalarını herhangi bir şekilde andığı bilinmemektedir. Bu süre içerisinde didaktik şiirle meşgul olduğu tahmin edilmektedir.

Câhiz, Ebân'ı orijinal görüşlere sahip akıllı bir kişi diye över. Ayrıca Hammâd Acred, Vâlibe b. Habbâb ve Mutî b. İyâs gibi, müstehcen ve edebe aykırı şiirler söyleyen şairlerle birlikte fazlaca görülmesinden dolayı, başta Ebû Nûvâs olmak üzere bazı şair ve âlimler tarafından zındıklıkla suçlandığını hatırlatır ve Ebân'ın sarhoşken bile onlardan daha akıllı olduğunu, ancak inancı hakkında görüş belirtmeyeceğini söyler. Bu ithamlara karşılık Ebân'ın dinî vecibeleri yerine getiren ve İslâm fıkını bilen bir kimse olduğuna dair kuvvetli rivayetler de vardır.

Şiir ve hitabet gibi edebî sahalarda kabiliyetini erken yaşlarda ispat eden Ebân, aynı zamanda mantık ve aklî ilimlerle de ilgilenen çok yönlü bir âlimdir. Kendini beğenen bir mizaca sahip olduğundan her vesileyle bu meziyetlerinden bahseder. Ebân'ı Beşşâr b. Bürd ve Ebû Nûvâs'la mukayese edenler, bu şairlerin şiir sanatıyla ilgili farklı görüşler belirtmişlerse de onun bir başka sanatı ki başarısı ve bu sahada geçilemediği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu sanat, didaktik şiir de denilebilen bir nazım türü olup bir kitabı, dinî veya edebî bir metni kolaylıkla ezberlenip öğrenilmesi için manzum olarak ifade etmekten ibarettir. Bunu en güzel şekilde Ebân yapmış ve çocuklar için didaktik şiirler yazmıştır. Ebân özellikle bu yönüyle ve bu tür eserlerinin en önemlisi olan *Kelîle ve Dimne* ile tanınmıştır. *Kelîle ve Dimne* günümüze kadar gelmemiş, ancak Ebû Bekir es-Sûlî'nin *Kitâbü'l-Evrâk* adlı eserinde bulunan seksen beyitlik bir bölümünü önce A. Krinsky (Moscow 1913) ve Ahmed Ferid Rifâi ('*Aşrû'l-Me'mûn*, II, 321-324) yayımlamış, daha

sonra da Sûlî'nin *Kitâbü'l-Evrâk*'ı içinde neşredilmiştir (s. 46-50). Ebân ayrıca "Kaşidetü's-şîyam ve'z-zekât" adıyla bir kaside yazmıştır ki bu şiir kısmen mevcuttur (bk. Ahmed Ferid Rifâi, II, 325-326; Ebû Bekir es-Sûlî, s. 51-52). Bunlardan başka kaynaklarda zikredilen eserleri arasında yaratılışa, dünyaya ve bazı mantık konularına dair "*Zâtü'l-ḥalel*" adlı bir müzdevicesi vardır.

Ebân, Pehlevî dilinde ve Sanskritçe yazılmış eserleri manzum olarak Arapça'ya nakleden bir şairdir. *Kitâbü Mezdek*, *Kitâbü Sindbâd*, *Sîretü Erdeşîr*, *Sîretü Enûşîrvân*, *Belevher*, *Yudâsef* (*Budâsef*) ve *Hulûmü'l-Hind* bu tür eserlerdir. Ebân manzum eserlerinde o dönemde tercih edilen recez veznini kullanmıştır. Bu vezinle yazılan hacimli eserlere müzdevic veya müzdevice denir. Bu şeklin ilk Arapça örneklerini onun verdiği kabul edilir (Çetin, s. 68). Daha sonra birçok kişi tarih, tıp, dil, felsefe vb. konularda aynı tarzda eserler nazmetmiştir.

Şiirleri toplanan ancak yayımlanmayan (Muhammed Ferid Gâzî, *Eş'ârü Ebân*, bitirme tezi, Paris 1958) Ebân hakkında ayrıca İsmet Abdullah Güşe bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (*Şi'ru Ebân b. 'Abdilhâmid el-Lâhikî*, Kahire Üniversitesi, 1967).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Murtez, *Ṭabaḳâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1976, s. 202-204, 240-241; İbn Abdurabbih, *el-İḳdû'l-ferîd*, Kahire 1962, IV, 203-205; Ebû Bekir es-Sûlî, *Kitâbü'l-Evrâk: Aḥbârü's-şu'arâ*'i'l-muḥdeşîn (nşr. J. Heyworth Dunne), Beyrut 1982, s. 1-52; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1958, XXIII, 20-21; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 172, 232; Şerîf el-Murtazâ, *Emâli'l-Murtażâ* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Dâru İhyâi'l-kütübî'l-Arabiyye 1954, I, 187; Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, VII, 44-45; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, III, 458; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-ʿUmde* (nşr. Muhammed Karkazan), Beyrut 1408/1988, II, 1079; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 386-387; Ahmed Ferid Rifâi, *Aşrû'l-Me'mûn*, Kahire 1346/1927, I, 429-434; II, 317-332; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 68; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edeb*, II, 167-169; Şevki Dayf, *Târîḫü'l-edeb*, III, 330-334; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 104-105; Sezgin, *GAS*, II, 515-516; M. Th. Houtsma, "Ebân", *IA*, IV, 2; S. M. Stern, "Abân b. 'Abd al-Ḥamid", *EI*² (Ing.), I, 2; I. Abbas, "Abân b. 'Abd al-Ḥamid", *Elr.*, I, 58-59; İsmet Abdullah Güşe, "Ebân el-Lâhikî", *Meusâ'atü'l-ḥadâretü'l-İslâmiyye* (Fısla tecribiyye), Amman 1989, s. 19-21; Âzertâş Âzer-nüş, "Ebân b. 'Abdilhâmid Lâhikî", *DMBİ*, II, 347-349.

NECATİ KARA

EBÂN b. OSMAN b. AFFÂN

(أَبَانُ بْنُ عَمَّانَ)
Ebû Saîd Ebân b. Osmân
b. Affân el-Ümevî
(ö. 105/723)

Medine valisi, muhaddis tâbiî.

Babası Hz. Osman, annesi Ümmü Amr bint Cündeb ed-Devsîyye'dir. Künyesi-nin Ebû Abdullah olduğu da söylenmektedir.

On altı yaşlarında iken katıldığı Cemel Vak'ası'nda (36/656) Hz. Âişe tarafında yer aldı; orduda bozgun başladığını görünce de bazı kimselerle birlikte savaş yerini terketti. 76 (695) yılında Halife Abdülmelik b. Mervân kendisini Medine'ye vali tayin etti. Bu görevde kaldığı yedi yıl süresince beş defa hac emirliği yaptı. Valiliği sırasında Medine'ye Nevfel b. Mûsâhik'i kadı tayin etmekle birlikte zaman zaman kendisinin de bu görevi yürüttüğü rivayet edilir. 83'te (702) valilikten azledilen Ebân b. Osman'ın Mekke valiliği yaptığı da söylenmektedir. Eğer bu rivayet doğru ise Halife Abdülmelik tarafından bu iki göreve aynı zamanda tayin edilmiş olmalıdır (İbn Fehd, I, 228-229).

Ebân babasından, Zeyd b. Sâbit ve Üsâme b. Zeyd'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de oğlu Abdurrahman, Ömer b. Abdülazîz, Zührî, Amr b. Dînâr, Ebû'z-Zinâd ve daha başkaları rivayette bulunmuşlardır. Zehebî kendisinden rivayet edilen hadislerin fazla bir yekûn tutmadığını söylemektedir. Yahyâ el-Kattân Ebân'ı Medine'nin on fakihî arasında saymakta, Amr b. Suayb da hadisi ve fıkı ondan daha iyi bilen birini görmediğini söylemektedir. Fıkıh bilgisinin gelişmesinde babasından öğrendiği kazâî hükümlerin önemli katkısı olmuştur. İbn Sa'd, İcî ve İbn Hibbân gibi hadis otoriteleri Ebân b. Osman'ın güvenilir bir muhaddis olduğunu kaydetmektedirler.

Siyer ve megâzî ilminin öncülerinden biri olan Ebân'ın bu konuyla ilgili hadisleri ihtiva eden *Kitâbü'l-Megâzî* adlı bir eserinden bahsedilmekle birlikte bu kitabın Ahmer İakabîyle tanınan Ebân b. Osman b. Yahyâ el-Becelî'ye ait olduğu da ileri sürülmektedir.

Ancak Zübeyr b. Bekkâr veliaht Süleyman b. Abdülmelik'in o sırada Medine valisi olan Ebân b. Osman b. Affân ile görüştüğünü ve megâzîye dair eserinden kendisi için bir nüsha istinsah

ettirmek istediğini söyler ki bu bilgiler birinci görüşün doğruluğunu destekler mahiyettedir (*Aḥbârü'l-muvaffakiyyât*, s. 331-333).

Gözlerinde şaşılık, bedeninde alaca hastalığı (baras) olan, bu sebeple elindeki beyazlıklara ve sakalına kına süren Ebân'ın kulakları da ağır işitirdi. 105 yılında (723) Medine'de vefat etti. 96'da (714) ve daha sonraki yıllarda vefat ettiğini söyleyenler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 151-153; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 450-451; Zübeyr b. Bekkâr, *Aḥbârü'l-muvaffakiyyât*, Bağdad 1972, s. 331-333; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 198, 201, 207, 307, 578; Vekî, *Aḥbârü'l-kuḍât*, I, 125, 129-130; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, II, 295; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, I, 109; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 209; IV, 418, 447, 448, 452, 456, 466, 476, 496; V, 126; Nevevî, *Tehzîb*, I, 97; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 16-19; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 233-234; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 97; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, I, 253; İbn Fehd, *Gâyetü'l-me'râm*, I, 228-231; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 131; Sezgin, *GAS*, I, 277-278; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, II, 134-135; Nisar Ahmed Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 181, 217-224, 273; Mustafa Zeki Terzi, *İslâm Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişmesi* (öğretim üyeliği tezi, 1981), Samsun Yüksek İslâm Enstitüsü, s. 26-27; K. V. Zetterstéen, "Ebân", *IA*, IV, 2; a.mlf., "Abân b. Uḥmân", *El*² (Fr.), I, 3.

SELÂHADDİN POLAT

EBÂN b. SAİD

(أَبَان بن سعيد)

Ebû'l-Velîd Ebân b. Saîd
b. Âs b. Ümeyye el-Kureşî
(ö. 13/634)

H. Peygamber'in Bahreyn valisi, sahâbî.

Soyu Abdümenâf'ta Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. Ebû Uhayha künyesiyle tanınan babası ileri gelen müşriklerden idi. Ebû Cehil'in halasının oğlu olan Ebân, onun gibi aşırı bir İslâm düşmanı olarak bilinmekteydi. Kardeşlerinden Amr ile Hâlid İslâmiyet'i kabul ederek Habeşistan'a hicret eden müslümanlar arasında da yer aldıkları halde Ebân diğer kardeşleri Âs ve Ubeyde ile birlikte Bedir'de müslümanlara karşı savaştı. Kardeşleri bu savaşta öldürüldü. Ebân Uhud Savaşı'nda da Kureyşliler arasında yer aldı. Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Kureyş'in ileri gelenleriyle müzakerede bulunmak üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdiği zaman henüz müslüman olmayan Ebân onu hi-maye etti ve antlaşmadan hemen sonra da müslüman oldu.

Ebân'ın İslâm'a girmesinde, Hudeybiye Antlaşması'ndan önce ticaret için gittiği Şam'da karşılaştığı bir rahibin tesiri olduğu rivayet edilir. Rahip Ebân'dan Hz. Peygamber hakkında gerekli bilgiyi aldıktan sonra Resûlullah'ın önce Arabistan'a, ardından da bütün yeryüzüne hâkim olacağını söyledi. Bunun üzerine Ebân Mekke'ye döndükten sonra müslümanlara karşı yumuşak davranmaya başladı, bir müddet sonra da İslâmiyet'i kabul etti. Kardeşleri Amr ile Hâlid Habeşistan'dan dönünce onlarla birlikte Medine'ye hicret etti.

H. Peygamber, hicretin 7. yılında Ebân b. Saîd'i bir seriyyeye kumandan tayin edip Necid tarafına gönderdi. Ebân Necid dönüşünde arkadaşları ile birlikte Hayber'e giderek buranın fethine katılmak istedi; ancak bu sırada Hayber'in fethi tamamlanmıştı. Ebân ve arkadaşları Hayber ganimetlerinden pay talep ettilerse de Ebû Hüreyre'nin de içinde bulunduğu bazı sahâbiler, savaşta bulunmadıkları gerekçesiyle onların bu isteklerine karşı çıktılar. Bu yüzden kendilerine ganimetten pay verilmedi. Aynı şekilde, Hayber fethi sırasında müslüman olan Ebû Hüreyre'nin ganimetten pay istemesi üzerine bu defa Ebân'ın buna karşı çıktığı da bilinmektedir.

H. Peygamber Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn valiliğinden azlettikten sonra bu göreve Ebân'ı tayin etti (9/630). Ebân Hz. Peygamber'in vefatına kadar bu görevde kaldı. Resûlullah'ın vefat haberini alınca Medine'ye döndü. Başlangıçta Hz. Ebû Bekir'e biat etmek istemeyişe de ashabin büyük çoğunluğuna uyarak o da biat etti. Hz. Peygamber'in tayin ettiği valileri görevden almayan Hz. Ebû Bekir onu da Bahreyn valiliğinde bırakmak istediye de Ebân, Resûlullah'tan sonra hiç kimsenin valisi olmayı kabul edemeyeceğini söyleyerek görevine dönmedi. Bazı kaynaklarda Ebân'ın daha sonra bu kararından vazgeçtiği ve Hz. Ebû Bekir tarafından Yemen valiliğine tayin edildiği kaydedilmektedir.

Ebân b. Saîd'in Yermük Savaşı'nda (15/636) şehid düştüğü rivayet edilirse de onun, kardeşleri Amr ve Hâlid'le birlikte Hz. Ebû Bekir devrinde Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) şehid olduğu rivayeti daha kuvvetlidir. Ebân'ın Hz. Osman devrinde (644-656) ve onun emriyle Zeyd b. Sâbit'e Mushaf'ı yazdırıldığına dair olan rivayet ise (İbn Abdülber, I, 77) asılsızdır (İbn Hacer, I, 14). Bu görevi yapan Ebân'ın yeğeni Saîd b. Âs'tır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Cihâd", 28, "Meğâzi", 38; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, I, 450; a.mlf., *et-Târîhu's-şâgîr*, I, 35, 52; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 140; Vâkidî, *el-Megâzi*, II, 601, 683; III, 925, 932; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 461; IV, 360; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, II, 295; Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târîhu medîneti Şan'a*² (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), San'a 1401/1981, s. 149-150; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 74-77; Hatîb, *el-Esmâ'ü'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid), Kahire 1405/1984, s. 17-18; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 46-47; Zehebî, *A'lamü'n-nübela'*, I, 261; İbn Hudeybe, *el-Mişbâhu'l-muḍî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 73-74; Huzâî, *Taḥricü'd-delâlati's-sem'iyye*, s. 162-163; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 13-14; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, II, 127-133; M. Mustafa el-Azamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 30-31.

ALİ TOKSARI

EBÂN b. YEZÎD

(أَبَان بن يزيد)

Ebû Yezîd Ebân b. Yezîd
b. Ahmed el-Attâr el-Basrî
(ö. 163/779-80 [?])

Hadis hâfızı.

Attâr lakabını hangi sebeple aldığı bilinmemektedir. Hasan-ı Basrî, Ma'mer b. Râşid, Yahyâ b. Ebû Kesîr, Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi âlimlerden hadis tahsil etmiş, Âsım b. Behdele'nin kıraatını bizzat kendisinden okumuş, bazı kıraat ihtilâflarını da Katâde b. Diâme'den öğrenmiştir. Onun nahivle de meşgul olduğu bilinmektedir. Kendisine Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdullah b. Mübarek, Affân b. Müslim ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi muhaddisler talebelik etmiştir. Bazı râviler de kendisinden kıraat ihtilâflarını rivayet etmişlerdir. Rivayetlerinin bir kısmı, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitt*e'de ve diğer hadis mecmualarında yer almıştır. Her ne kadar İbn Adî ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî Ebân'ı zayıf râviler arasında zikretmişlerse de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İbnü'l-Medîni, Nesâî, Ebû Hâtim er-Râzî ve İbn Hibbân gibi otoriteler onun sika* bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Rivayetlerinin Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'lerinde yer alması da güvenilir bir râvi olduğunu göstermektedir. Önceleri Ebân'ın zayıf bir râvi olduğu düşüncesiyle hadislerini rivayet etmeyen Yahyâ b. Saîd el-Kattân daha sonra bu kanaatinden vazgeçerek hadislerini rivayet etmiştir. İclî onun Kareriyye görüşünü benimsediğini, fakat bu mezhebin propagandasını yapmadığını söylemektedir.